

KERTINĖ PARAŠTĖ

Dėmėtas „aukso amžius“

Natūralu, kad įvairios generacijos patios gina savo nusiteikimus, madas, didžiojo nuveiktus darbus ir palankiai lygina savąjį laikotarpį su kitais laikais. Manytume, kad Arvydas Juozaitis, apskelbęs pastaruosius dešimtmečius (*Respublika* 1994.1.7-11) „aukso amžiumi“ kai kuriuose Lietuvos kultūrinuose baruose, norėjo atremti to laikotarpio dažną nužeminimą. Kadangi jis ne vienas taip galvoja, tai verta pasižiūrėti, kad ir iš tolo, į jo tvirtinimą, jog okupacijos sąlygomis brendo savarankiška lietuviška dvasia: „Tą dvasią galima pavadinti tautos „aukso amžiumi““.

Psichologiškai suprantamas noras turėti savo generacijos identitetą ir juo didžiulius. Su panašiais straipsniais, matyt, prasidės to laikotarpio pagražinimas. Arvydo Juozaitis žvilgsnis tačia ir tų laikų kultūrinį gyvenimą, išskiriant viską kitą, atrodo nelogiškas. Tuo labiau, kad jis kalba apie kultūrinę veiklą, o ne apie tos veiklos rezultatus. Apie kultūros namus, apie gerai išlaikytus kultūrininkus, apie galimybę sėdėti ir galvoti apie kultūrą. Subjektyvumas susiaurina žvilgsnio akiratį ir dažnai pateikiama vaizdas pasirodo kitiems neįtikinantis. Pervertinimas savu darbu, tiksliau pasakius, veiklos, iškėliant ją iki unikalumo, dažnai atskleidžia mūsų egocentrizmą.

Pripažinkime, kad net ir tokio sunkiomis sąlygomis daug buvo pasiekta lituanistikos ir tautotyroje. Tačiau minėti savarankiškos lietuvių dvasios augimą tų laikų spaudoje, užmirštant partizanų ir disidentus, atrodo nesąžininga. Išjungti tarpkarinės lietuvių kultūros palikimą, gyvą ir sovietmečiu, negražu ir neteisinga.

Matyt, Arvydas Juozaitis nėra gerai susipažinęs su prieškarine Lietuva, nes teigia, jog buvusi inteligentų opozicija tautininkų režimui nesibaigė sėkmingai. Toks interpretavimas gal galėtų politinei opozicijai ir aplanai visai tautai, tada gal net pasimeistui ateinančių nelaimių aki-vaizdoje. Bet kultūriniam gyvenime, atvirkščiai, ir kairieji, ir ypač katalikai rodė itin tvirtą ir vaisingą gyvavimą. Jis buvo skurdžiai pradėtas, bet per trumpą dvidešimtmetį buvo labai daug pasiekta.

Galime įvairiai vertinti pastarųjų dešimtmečių nuopelnus lietuvių, bet neturėtume

užsimerkti prieš tuometinę visuotinę padėtį. Tuo labiau, kada norima vieno pobūdžio to laikotarpio veiklą iškelti iki „auksinio amžiaus“ rango. Kiti taip lengvai savę ir savo veiklos neaukština. Pavyzdžiui, po sugriuvusios Vėmar'o respublikos, vienas pavyzdingas Vokietijos pilietis, už ją kariavęs, beveik asketas, mylintis šunis ir bendradarbius, sukūrė tame krašte „aukso amžių“ kone visais atžvilgiais. Buvo pastatyti pasaulieji geriausi keliai, darbininkų vaikų buvo vežami iš Hamburg'o į Bavariją ilgom atostogom, Hitler Jugend jaunimo organizacija klestėjo. Ten buvo mokoma moralės, švares, drausmės ir meilės tėvynei. Tautotyrai ir tautos kultūrai buvo skiriamos didelės sumos. Niekada Vokietija taip daug nenuveikė savo tautos labui, kaip prieškarinio Hitlerio laikais. Kokie traukiniai, kokia kariuomenė, kokia tvarka ten buvo! „Ein Volk, ein Reich, ein Fuehrer!“ (Viena tauta, viena valstybė, vienas vadas). Kultūra buvo pakinkyta tautinėms aspiracijoms, o ne kokioms New York'o žydų išmonėms arba Paryžiaus salionuose nustatytoms madoms. „Kraft durch Freude!“ (Jėga per džiaugsmą). Kas per žygiuojančių batų ir sutartinų skambėjimas! Kas per tautiška dvasia! Mes, lietuviukai, nustebe galime pasikavoti su savo „aukso amžiumi“ prieš tokį laikotarpį. Ir visgi...

Retas kultūringas ir rimtas vokiečių pavadinimas šita savo tautos laikotarpį tautiniu „aukso amžiumi“. Gal vokiečiai galėtų pavadinti jį kariuomenės aukso amžiumi, tautinės savivargos aukso amžiumi, tautiškos kultūros paminklų aukso amžiumi, krematorių statybos aukso amžiumi...

Žinoma, galima pavadinti ir Egipto piramidžių statybą egiptiečių „aukso amžiumi“, tais laikais, kada faraonų mokslininkai jas planavo ir vergai jas statė. Tada tačiau žmonių vergo luomas buvo natūrali dalis visuomenės ir priimtinas. Užtat mums verta daryti skirtumą tarp šių ir kitų laikotarpių.

Dėl kultūrinės veiklos rezultatų tegul pasisako tos srities žinovai. Kad ir iš tolo, čia mums svarbu reaguoti į apibūdinimus to laikotarpio aplinkos, kurią taip iškelia Arvydas Juozaitis. Neturime maišyti tautinės represijos ir iš to kylančių lietuviuose patriotinių jausmų, iš vienos

pusės, ir valdžios išlaikytos kultūrinės bei mokslinės veiklos, iš kitos. Turime pagalvoti, kiek publika ėjo matyti ir klausyti tautinio ir politinio šnibždėjimo bei simbolizmo, o kiek ji norėjo stebėti kultūrinius darbus.

Neįtikinančiai skamba Arvydo Juozaitis teiginys, kad „Esama tokio švento dėsno: sotusis nekuria...“ Tiek Byron'as, tiek Puškin'as, tiek Michelangelo gerai gyveno ir sukūrė šedevrus. Antra vertus, tarybinės rašytojų sąjungos nariai, anais laikais gerai gyvendami, retą šedevrą yra sukūrę. Priminimas kūrėjo sunkaus gyvenimo kažkaip nesiderina su „aukso amžiumi“, nes Sovietijoje, pagal primestą ir baime palaikomą ideologiją, kultūrininkai turėjo tarnauti partijai ir tokie buvo gerai išlaikomi. Net ir kai kurie tų, kurie lietuvių bei pasitaravo. Jie, įskaitant sportininkus, tarnavo kaip kokie Kremliaus imperijos liaudies žaidimams paruošti gladiatoriai. Garbė tiems jų, kurie lietuvių puoselėjo ir tokiomis sąlygomis. Iš kur tačiau sportininkai ir kultūrininkai gavo tą savarankišką lietuvišką dvasią pakilti iš politinės tarnaitės rolės, Arvydas Juozaitis itikinančiai nepaaiškina.

Priešingai Arvydo Juozaitis pastarųjų dešimtmečių išskilimui, yra nemažai žmonių, kurie beveik nieko pozityvaus nemato tame laikotarpyje. Yra kitų, kurie buvusiems komunistams ar jiems dirbusiems nuolat primena ir tą tamsiąją „aukso amžiaus“ medalio pusę. Pavyzdžiui, Kazys Saja (*Lietuvos aidas* 1994.3.16), reaguodamas į Česlovo Juršeno teiginį, kad lietuvių komunistai išgrindė kelius Lietuvos laisvei ir nepriklausomybei, ironiškai atkerta: „Ne tie, kurie tą kelią nuklojo tremtyje, lageriuose ir saugumo rūmuose, o tie, kurie juos įdavinėjo, kurie trėmė, kankino ir tarde“. Kitur Ona Voverienė (*Draugas* 1994.4.08) jau mato pradžią „mitų ir legendų kūrimo“: „Vienas populiariausių mitų šiandien — apie buvusius komunistų, dabar persivardijusių partiečių nuopelnus Lietuvai, jų taikingumą ir labdarumą“.

Jau 1991 metais Albertas Zalatorius (*Lituanus* 1992 Nr. 4) pažymėjo, jog jis kartais pagalvojęs, kas geriau, ar kada kultūrininkas gyvena priepaudoje, ar tada, kada yra visiškai laisvė ir visuomenė jį ignoruoja. Pagal jį, net ir tie didieji inspiracijos šaltiniai Tėvyne ir Dievas nebesužadina kūrybingumo. Tie, kurie ilgus metus gavo kūrybinės energijos iš protesto ar iš kritiško nusiteikimo, to jau nebeturi. Kiti gėdosi savo ankstyvesnio dalyvavimo kultūrinėje veikloje, vykdyto iš ideologinio įsitikinimo ar dėl noro pakilti karjeroje. Kiti buvo labai įsitraukę į Atgimimo laikotarpio politiką ir grįžti į kūrybą yra sunku. Lengviau jaunesnei kartai, kuri politiniame gyvenime mažiau dalyvavo.

Mūsų istorija ir jos veikėjai

Prano Zundės knyga „Kazys Bizauskas“

JUOZAS MEŠKAUSKAS

Knygos pratarinėje paprastai randi lyg ir knygos planą, apibūtinimą, kas bus rašoma. Čia autorius Pranas Zundė Kazio Bizausko asmeni apibūdina Povilo Dirčio, nuo mokyklos laikų Kazio Bizausko draugo, žodžiais: „Jo asmuo buvo sutapęs ne vien tik su valstybininko bei diplomato veikla, bet ir su plačiu bei giliu visuomeniniu, tautiniu ir kultūriniu gyvenimu. Jis buvo darbštumo simbolis. Jo vėrlumas, ypač patioje jaunystėje, planų platumas, įvairumas, mokėjimas prieiti prie žmonių masės ir įgyti pasitikėjimą, darė jį retų sugebėjimų žmogumi. Jis buvo ramaus būdo, šaltai galvojančias, santūrus ir visame kame saikingas. Ir dar svarbi ypatybė — gili meilė Lietuvai, tėvų kraštui, ir jos žmonėms, meilė visam, kas lietuviška, katalikiška, buvo jo viso gyvenimo nuo pat jaunystės kelrodis ir jo turinys“.

Pats autorius Pranas Zundė pratarinėje *Kazį Bizauską* mini kaip Vasario Sešioliktosios akto signatarą, švietimo ministrą, diplomata, didelių nuopelnų vyry, palikusį ryškius savo pėdsakus lietuvių tautos ir valstybės istorijoje.

Indamas knyga *Kazys Bizauskas* ir rankas, manai, kad čia bus rašoma tik apie Kazį Bizauską, kas jis buvo, ką jis darė ir panašiai. Pasirodo, kad ne taip. Ši knyga yra lietuvių tautos, Lietuvos valstybės daigu, kūrimosi ir

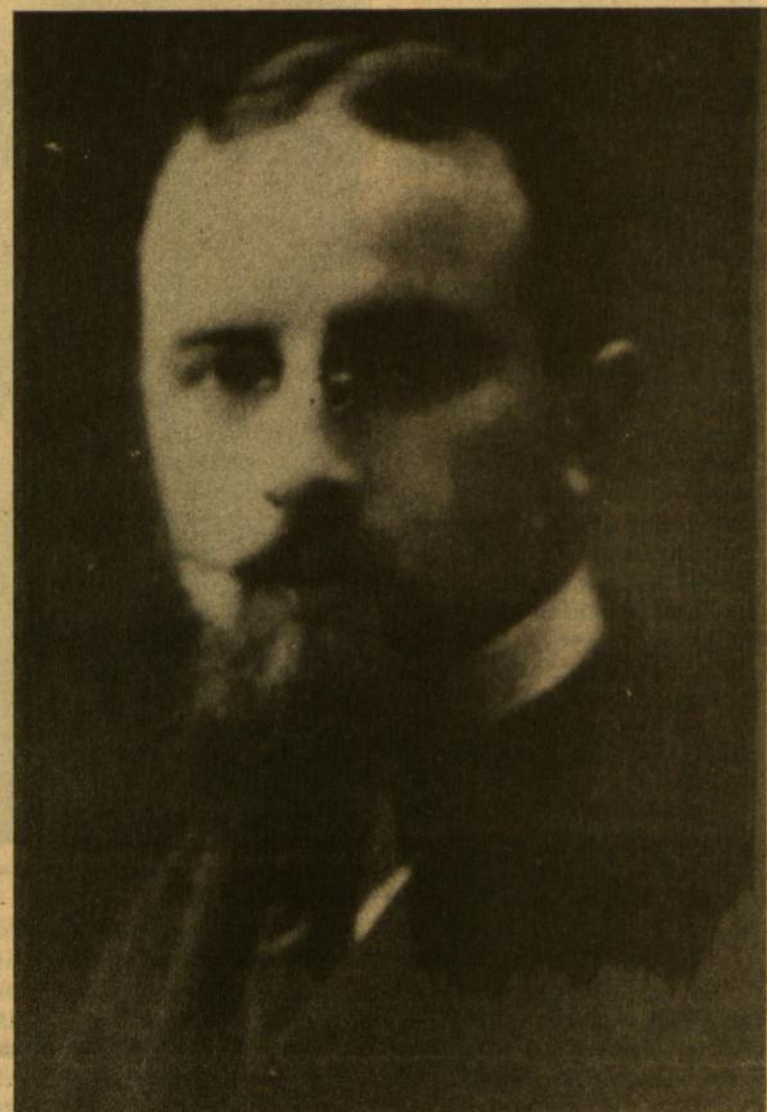
vystymosi istorija. Kazys Bizauskas yra vienas iš visų tos istorijos dalyvių.

Šioje knygoje randi ateitininkijos gimimo ir tolesnio jos vystymosi istoriją, krikščionių demokratų partijos istoriją, Lietuvos Tarybos ir Steigiamojo Seimo bei tų organizacijų veiklos istoriją.

1904 metais atgavus spaudą ir pradėjus leisti laikraščius, mokyklose viešai ar slapta pradėjo steigtis tautinės kuopelės. Pranas Zundė rašo, jog viena iš pirmųjų katalikiško jaunimo kuopelių buvo įsteigta Kazio Bizausko Mintaujos gimnazijoje ir 1908 metais tokia kuopelė Leono Bistro buvo įsteigta Liepojos gimnazijoje. Kaune pirmoji lietuvių moksleivių kuopelė įsteigta 1908 metais ir jos pirmininku buvo M. Nasvytis. 1910 metais ji suskilo pusiau: į ateitininkų ir ausrininkų. Kazys Bizauskas tokią katalikiško jaunimo kuopelę įsteigė 1908 metais Vilniuje.

Kaune katalikiško jaunimo tarpe kilo mintis leisti ranka rašytą laikraštėlį. Jo leidėjas, redaktorius ir spausdavininkas buvo Kazys Bizauskas. Laikraštėlis buvo pavadintas *Ateitimi* (šį pavadinimą davė taip pat Bizauskas). Pirmasis numeris išėjo 1910 metų rugsėjo mėnesį. Yra siūlymų šią datą laikyti oficialia ateitininkijos pradžia.

Toliau Pranas Zundė labai gražiai ir detalai aprašo ateiti-

Kazys Bizauskas (1893-1941)

ninkų organizacijos veiklą, pažymi jos veikėjus — Kazį Bizauską, Praną Dovydaitytį, kun. Povilą Dogelį, Aleksandrą Dambauską-Jakštą, Eliziejų Draugelį, Edvardą Turauską ir kitus.

Smulkiai aprašomi Pirmojo pasaulinio karo metu vokiečių okupuotos Lietuvos vargai, Kazio

Bizausko veikla tuo metu, jo mokytojavimas Panevėžyje. Padedamas kun. J. Stakausko ir kun. J. Macijausko, jis įkuria gimnaziją. Ten suburia ateitininkus bei pradeda ir organizuoja krikščionių demokratų veiklą Panevėžyje.

Išsamiai aprašoma Vilniaus Lietuvių Konferencija, įvykusi 1917 m. rugsėjo 18 d. — joje dalyvavo 214 atstovų iš visos Lietuvos. Aprašoma konferencijos eiga, programa, kai kurių atstovų pasisakymai. Pavyzdžiui, Antanas Smetona: „Yra vilties Lietuvos klausimui pasaulyje išskirti. Perspektyvoje trys galimybės: 1. grįžimas prie Rusijos, 2. vokiečių Hinterland ir 3. nepriklausomoji Lietuva. Reikalingas išėjimas — juo mažesnė priklausomybė. Visai neutralūs išlikti negalime“.

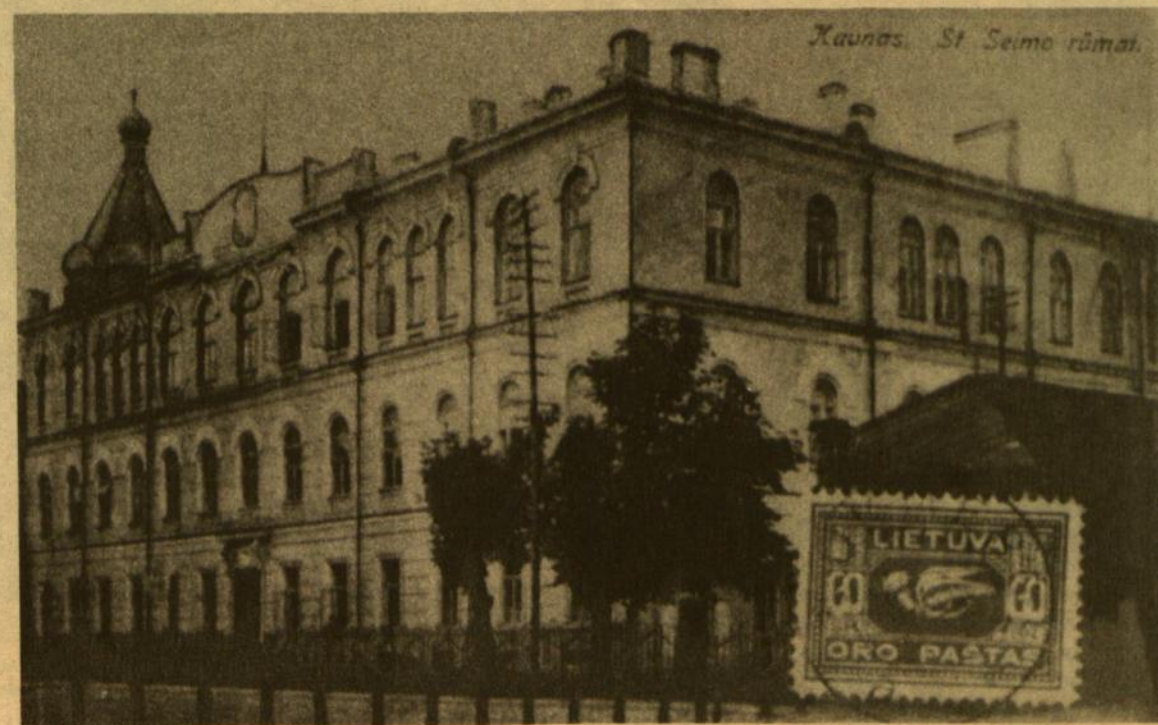
Kun. Reins nurodo, jog tautiniu atžvilgiu didesnis pavojus dėtis su Vokietija, o ne su Rusija.

Jonas Pabedinskas

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Koks „aukso amžius“? • Prano Zundės „Kazys Bizauskas“ • Suomių televizijos filmas apie Landsbergius • Apie Los Angeles Dramos sambūrio „Vėją gluosniuose“ • Hugo von Hofmannsthal (1874-1929) poezija • Rimanto Dichavičiaus paroda Čikagoje • Kazio Bradūno poezijos spektaklis Lietuvoje • Lituanistikos darbuotojų konferencija Čikagoje

Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo rūmai Kaune. 1922 metų nuotrauka.

Mūsų istorija ir jos veikėjai

(Atkelta iš 1 psl.)

ja. Demokratinis plėtojimas laidoja tautoms laisvę, taigi ir mūsų nepriklausomybę.

Dr. A. Domaševičius: pamatinis siekimas — pilna nepriklausomybė, juridškai suprantama. Spėkų, palyginti su kitomis valstybėmis, užtenkame. Mūsų didžioji spėka — tautos demokratiškumas.

Taip pat paminėti ir kitų atstovų pasisakymai. Pateiktas į Tarybą išrinktų atstovų sąrašas.

Pateiktas ir Kazio Bizausko straipsnis, išspausdintas *Tėvynės sargo* 1917 metų gruodžio mėnesio numeryje (122, pp. 6-7). Idomaus turinio, tuo metu tai buvo labai svarbus straipsnis (p. 112).

Knygoje gražiai ir nuosekliai aprašomas Tarybos narių 1917 m. rugsėjo 23 d. apsilankymas pas vokiečių karo valdžios šefą kunigaikštį Pranciškų Juozapą von Isenburg Berlyne ir pasikeitimas nuomonėmis. Taip pat aprašomas Tarybos narių posėdis, kuriame buvo išrinktas Tarybos prezidiumas: Antanas Smetona pirmininku, Steponas Kairys pirmuoju vicepirmininku, Vladas Mironas antruoju vicepirmininku, Jurgis Saulys pirmuoju sekretorium ir Petras Klimas antruoju sekretorium.

Minimas dokumentas, sudarytas 1917 m. gruodžio 1 d. prezidiumo narių Antano Smetonos, Jurgio Saulio ir Stepono Kairio Berlyne ir 1917 m. gruodžio 10 d. pasirašytas Kaune 15-os Tarybos narių ir Vokietijos Užsienio reikalų ministerijos atstovo. Pateiktas dokumento tekstas. Antroje teksto dalyje pasakyta: „Atsižvelgdama į gyvus Lietuvos interesus, kurie reikalauja nieko netrunkant sueiti į artimus ir pastovius santykius su Vokiečių valstybe, Lietuvos Taryba stoja už amžiną, tvirtą sąjungos ryšį su Vokietijos valstybe, kuris turi būti įvykdytas ypač militarinės bei susisiekimo konvencijos ir muitų bei pinigų sistemos bendrumo pamatais“ (p. 116). Jonas Vileišis buvo prieš tą raštą. Steponas Kairys, Stanislovas Narutavičius ir Aleksandras Stulginskis susilaikė. Spalvingai aprašomas Tarybos narių nuotikos ir pažūros, svarstant Lietuvos ateitį ir jos santykius su kaimynais. Vokiečiai visą laiką spaudė ir norėjo, kad Lietuva būtų kuo glaudesniais ryšiais susijusi su Vokietija.

Pranas Zundė labai detalai aprašo Lietuvos Tarybos darbus, posėdžius, Tarybos narių nuomones, nutarimus, nuomonių skirtumus, parodo, kaip prieita iki Vasario 16-osios nepriklausomybės akto. Tai įdomus procesas ir įdomi įvykių eiga. Parodoma, jog Vasario 16-osios akto sudarymas, priėmimas, paskelbimas ir pasirodymas viešumoje nebuvo lengvas procesas.

Kaip ateitininkų organizaciją Pranas Zundė aprašo nuo pat jos daigų, taip ir krikščionių demokratų partijos išsivystymą nuo pat tų minčių atsiradimo atskirų asmenų galvosenoje ir toliau — kaip tas mintis užfiksavo kun. Pranas Būčys, kun. Jonas Mačys-Maironis ir kun. Aleksandras Dambrasas-Jakštas programatine forma 1904 metais Petrapielyje. Pradžioje toje grupėje buvo tik kunigai. Įsikūrus ateitininkų organizacijai, į šią grupę — partiją įsijungė ir pasauliečiai. Ir vienas iš pirmųjų tokių, kaip ateitininkijos kūrėjų, taip ir krikščionių demokratų eilėse buvo Kazys Bizauskas. Įdomiai, aprašoma „kairiųjų“, iš Rusijos grįžusių, ir dešiniųjų, Lietuvoje susiorganizavusių, krikščionių demokratų nesutarimai ir ginčai, susiderinimas ir tolimesnis partijos vystymasis ir veikla. Taip pat gana detališkai aprašomas ginčas krikščionių demokratų partijoje dėl Urach'o, kurį piršo vokiečiai Lietuvos karaliumi.

Kazys Bizauskas — Mintaujos gimnazijos mokinys 1903-1906 metais.

Gana plačiai nušviečiamas Tarybos rūpestis Vilniaus ir Seinų kunigų seminarijomis, tuo metu gana lenkiškomis, jų lietuviškumui ir lietuvių vyskupo reikalingumui Vilniaus vyskupijai. Tarybos ir kai kurių kunigų pastangomis buvo paskirtas vyskupu Vilniuje Jurgis Matulevičius, konsekruotas 1918 m. gruodžio 1 d. ir vyskupija perėmė 1918 m. gruodžio 8 d.

Lietuvos krikščionių demokratų partijos centro komitetas 1922 metais. Antroje eilėje antras iš dešinės — Kazys Bizauskas.

Lietuvos delegacija tariai su Sovietų Rusija išvyksta iš Kauno geležinkelio stoties į Maskvą 1920 m. gegužės 1 d. Antras iš dešinės — delegacijos pirmininkas Tomas Naruševičius-Norus, ketvirtas iš dešinės — delegacijos

generalinis sekretorius Kazys Bizauskas, penktas iš dešinės — Lietuvos Užsienio reikalų viceministras Petras Klimas.

tybės Taryba. Urach'as karaliumi buvo išrinktas Tarybos narių su skaudama širdimi, bet tuo metu jie manė, kad nėra kitos išeities. Vokiečiams karą pralaimėjus, atpuolė ir Urach'o reikalas. (1918 m. lapkričio 2 d. ta pati Taryba visais balsais nutarė panaikinti ankstyvesnį nutarimą, kuriuo Urach'as buvo išrinktas Lietuvos karaliumi.) Tą pačią dieną (liepos 11) Taryba priėmė pirmą laikinąją Lietuvos konstituciją, kuri buvo pavadinta Lietuvos Valstybės Konstitucijos pamatiniais dėsniais. 1918 m. liepos 11 d. Tarybos prezidiumo pirmininkas Antanas Smetona, pakviesdamas Augustiną Voldemarą ministru pirmininku, sudarė pirmą ministrų kabinetą, kurį Taryba patvirtino.

Lietuvos valstybės kūrimasis tikrai buvo sunkus ir komplikotas. Autorius vieną vietą taip rašo: „Gi laikotarpis nuo 1918 metų gruodžio mėnesio iki maždaug 1919 metų kovo mėnesio vidurio buvo pats kritiškiausias, pats grėsmingiausias metas atsikuriančiai Lietuvos valstybei. Iš rytų skverbėsi į Lietuvą raudonoji armija ir lenkai. Viduje bruzdėjo ir maištavo komunistų propagandos sukurstyta ir suvėdžiota liaudis. Vokiečiai, nors ir buvo pažadėję padėti Lietuvai ginti jos nepriklausomybę, ne tik dės savo pažadus vykdyti, bet traukdami į vakarus ir toliau kiek įmanydami plėšė ir taip jau karo labai išvargintą ir nuteriotą Lietuvą [...] Gi krašto apsaugos reikalas tuo metu buvo bene opiausias, nes Lietuva iš visų pusių buvo apsupta į ją pasiglemžti pasiūvusiu priešu“ (p. 158).

Ne visų valstybės kūrėjų darbas buvo našus ir sėkmingas, ir ne visi sugebėjo tą darbą dirbti. Pavyzdžiui, kad ir pirmasis Augustino Voldemaro ministrų kabinetas, pasirodė, buvo neveiklus darbas ir nesėkmingas. Antanas Smetona, kuris Voldemarą pasikvietė būti ministru pirmi-

Lietuvos Taryba, 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje pasirašiusi Lietuvos nepriklausomybės aktą. Stovi pirmas iš kairės — Kazys Bizauskas. Sėdi (iš kairės): Jonas Vileišis, dr. Jurgis Saulys, kun. Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, dr. Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, kun. Kazimieras Šaulys, Steponas Kairys ir Jonas Smilgevičius.

Stovi (iš kairės): Kazys Bizauskas, Jonas Valiokaitis, Donatas Malinauskas, kun. Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, kun. Alfonsas Petrulis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas ir Pranas Dovydaitis.

ninku ir pavedė jam sudaryti ministrų kabinetą, apie Voldemarą sako taip: „Augustinas Voldemaras būtų galėjęs būti stiprus politikas, jei ne jo silpnumai: tiesumo stoka, aklas savimi pasitikėjimas ir savimyla, kitų įtarinėjimas nebūtais dalykais, prietaringumas, neprotingas atkaklumas ir realybės jausmo neprieklausymas“ (p. 158).

Pranas Zundė labai realiai aprašo tuometinę padėtį: „Gi padėtis tuo metu buvo štai kokia. Gruodžio 20 d. Lietuvą apleido Tarybos prezidiumo pirmininkas A. Smetona, palikęs savo pareigas St. Šilingui. Kaip tik tą dieną iš Rusijos grįžęs Mykolas Slezevičius, patyręs, kad A. Smetona išvažiuoja, spėjo dar stotyje pagauti nusivylusį padėtimi Tarybos pirmininką ir bandė jį įtikinti, kad neskubėtų išvykti iš Vilniaus ir iš Lietuvos. Deja, visos jo pastangos pakeisti A. Smetonos nusistatymą buvo bergždžios“ (p. 159). Martynas Yčas ir ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras taip pat išvažiuojo į Vokietiją. Lietuva liko be valdžios ir tinkamų šių pareigūnų pavaduotojų. Padėtis chaotiška. Uždaviniai ir reikalai milžiniški. Pranas Zundė rašo, kad tuo kritišku momentu, 1919 m. sausio 16 d., buvo sukviesta antroji konferencija, kuri posėdžiavo septynias dienas. Ji papildė Tarybos narių skaičių iki 40.

Lietuvos Tarybos darbai yra nepaprastai dideli ir jie buvo dirbami nepaprastai sunkiomis sąlygomis. Tie darbai iki šiol mūsų spaudoje ir visuomenėje nėra buvę tinkamai išryškinti ir įvertinti. Diplomacija, kova už nepriklausomybės pripažinimą ir santykių užmezgimas su kitomis valstybėmis buvo sunkus ir sudėtingas. Tuos reikalus dar pasunkino mūsų santykiai su lenkais ir okupuoto Vilniaus problema. Pranas Zundė tą problemą labai nuosekliai gvildena ir ryškina Kazio Bizausko veiklą ir įnašą šioje srityje.

Toliau autorius aprašo Steigiamosios Seimo rinkimus, ministrų kabineto sudarymą, Kazio Bizausko tapimą švietimo ministru ir jo veiklą bei nuopelnus švietimo srityje. Tuo šis Prano Zundės veikalo *Kazys Bizauskas* tomas ir baigiasi. Knyga yra įdomiai, gražiai parašyta, lengvai skaitoma, turi 323 puslapius ir yra gražiai išleista.

Numatomos dar dvi šio veikalo knygos. Sprendžiant iš pirmosios knygos, reikia manyti, kad Pranas Zundė rašys ir toliau Lietuvos istoriją, nušviesdamas Kazio Bizausko veiklą iki rusų invazijos į Lietuvą ir Kazio Bizausko arešto 1940 m. lapkričio 20 d. ir iki jo sušaudymo 1941 m. birželio 26 d. Reikia tik autoriumi Pranui Zundei palinkėti sveikatos, ištermės ir sėkmės tolimesniame šiame darbe.

1993 metais Amerikoje pasirodė dvi panašios knygos: Antano Kučio *Vileišiai* ir Prano Zundės *Kazys Bizauskas*. Abu autoriai, aprašydami asmenis, duoda labai daug tuometinės Lietuvos istorijos. Abu autoriai aprašo lietuvių tautos atgimimo ir Lietuvos valstybės kūrimosi eigą, įvykius, apskritai, Lietuvos kūrimosi istoriją. Kai kurių įvykių ir is-

torinių laikotarpių aprašymas ir interpretacija vieno ir kito autoriaus yra kiek kitokia. Bet tai natūralu, nes prieš vieną ir tą patį paveikslą stovėdami du ar trys žiūrovai kiekvienas tą paveikslą interpretuos ir vertins kiek kitaip. Paveikslas vienas ir tas pats, bet interpretacijų ir vertinimų bus tiek, kiek ir žiūrovų.

Abi knygos labai vertingos, įdomios, viena kitą papildančios, laiku išspausdintos. Linkėtina, kad jos kuo plačiau pasklistų Lietuvoje ir taip pat už Lietuvos ribų. Abi knygos aprašo lietuvių

tautos atgimimą ir valstybės kūrimąsi iš griuvusių bei jos vystymąsi. Dabar lietuvių tauta ir Lietuvos valstybė taip pat keliai iš ekonominių ir moralinių griuvusių ir yra reikalinga tokių pat moralinių, gilių patriotų ir taurių veikėjų. Ir tos abi knygos gali būti labai naudingos.

• Pranas Zundė. KAZYS BIZAUSKAS 1893-1941. Pirmoji knyga. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1993. Spaudė „Draugo“ spaustuvė. 324 puslapiai. Kaina — 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Suomių televizijos objektyve: Landsbergiai

Suomių televizija vėl atkreipė savo kameras į Lietuvą. Režisierė ir gamintoja Marjatta Cronvall su savo komanda šį pavasarį praleido uoliai filmuodama New York'e, Vilniuje ir Kaune.

Ponios Cronvall kuriamas poetinis - dokumentinis filmas pavadintas „Mr. Landsbergis, I presume?“ („Ar jūs tik ne Landsbergis?“). Tai bus juosta apie du

Sužinojusi, kad kitas Landsbergis jau keletą dešimtmečių gyvena New York'e, ji užsimojo sugrežinti abiejų likimus.

Ir taip filmavimasis abiems protagonistams tapo ekskursija į praeitį, „prarasto laiko ieškojimu“. Suomių TV kamera apžvelgė jų namus, šeimas, vaikus ir vaikaitčius. Ji lydėjo Vytautą Landsbergį į Seimą, Konservatoriją, Rasų kapines, o Algirdą — į Kauno Jėzuitų gimnaziją, Dramos teatrą, ir prie penkių akmenų Panemunės turgaus aikštėje, žymintį vietą, kur buvo paguldėti partizanų lavonai. Landsbergiai susitiko Vilniaus Katedroje, KGB rūmų rūsyje ir prie Jablonskio mokyklos Kaune. Jie nusileido funikulieriumi ir šnektelėjo kavinėje, Laisvės alėjoje.

Suomių filmas taip pat prabėgom žvilgtelį į Amerikos lietuvių aplinką. Jų gausų būrį kamera užgriebė Brooklyn'o Kultūros židinyje vykusiame Kaziuo mugėje, sustojo prie Leonardo Andrieka, skaitančio savo poeziją V. K. Jonyno vitražų fone, užfiksavo išsivijus videometastrininką Gerimantą Peniką, besikalbantį su besilinkančiu vaikystės draugu, Šiobre trimtiniu Romanu Niedvaru.

Vytautas Landsbergis
Vidos Kuprytės nuotrauka

Landsbergius: dabartinį opozicijos vadovą Vytautą Vilniuje ir rašytoją Algirdą New York'e. Du bendrapavardžiai, du skirtingi išsiskakoję likimai, Lietuva ir Amerika.

Marjatta Cronvall jau 25 metus dirbuojasi Suomijos televizijoje, yra sukūrusi daugybę dokumentinių bei dramatiškų filmų. Ypač populiarūs buvo neseniai rodyta jos feministinių filmų serija, kurioje režisierė savo patriarchalinėje Suomijoje labai aktualią temą gvildena su šelmišku humoru.

Savo pirmąjį dokumentinį filmą apie Lietuvą režisierė sukūrė pernai. Jis pavadintas „Lietuva trečiaisiais metais — teatras yra LIFE“. Cronvall nesiribojo vien praėjusių metų gegužės mėnesį įvykusių tarptautiniu teatro festivaliu, dalį savo juostos paskyrė Vilniaus miestui ir Lietuvos atgimimo istorijai. Vytautą Landsbergį ji palygino su teatro režisieriumi; su juo kalbėdamasi klausė, kaip jis „režisavo“ Lietuvos revoliuciją. Lygiagrečiame pasikalbėjime Eimuntas Nekrošius aiškino, kaip jis režisuoja savo spektaklį. Šis dokumentinis filmas suomių televizijoje debiutavo praėjusį rudenį.

Filmo apie du Landsbergius idėja režisieri kilo befilmuojant Vilnių teatro festivalio metu.

Algirdas Landsbergis

Režisierė Marjatta Cronvall jau seniai domisi Baltijos tautomis. „Juk mūsų likimas bendras“, sako ji. Režisierė domina mažųjų tautų ateitis Europoje, jos narių galvosena. Režisierė nori vėl pažvelgti į šio šimtmečio Lietuvos istoriją, pasikarstyti Landsbergių šeimos medžių šakomis. Iš kur ta pavardė? Ar ją i Lietuvą atvežė kryžiuočiai kolonizuotojai? Jei taip, ar ne įdomu, kad jų ainiai atkakliai priešinosi kolonizacijai — iš Vakarų ir iš Rytų, klausia Marjatta Cronvall.

Filmo premjera numatoma Helsinkio televizijoje 1995 metų pradžioje. Jis taip pat žada aplankyti Skandinavijos šalis ir Vokietiją.

Apie Algirdo Landsbergio „Vėją gluosniuose“

Su režisierium Algimantu Žemaitaičiu kalbasi Petras Petrutis

— Drįsčiau paklausti, kodėl Jūs pastatymui pasirinkote Algirdo Landsbergio pjesę „Vėjas gluosniuose“, o ne kurią kitą veiklą?

— Turėčiau pasakyti, kad Algirdo Landsbergio veikalai man seniai labai patiko. Galbūt iš dalies, kad man teko su juo, tai yra Landsbergiu, susipažinti, dar gyvenant ir aktorijaujant New York'e. Tuo metu jis bandė „pagimdyti“ savo nepaprastai puikų veikalą „Penki stulpai turgaus aikštėje“. Tada man teko su Algirdu Landsbergiu susipažinti ir išsikalbėti to veikalo klausimais. Tuo metu aktorijaudamas bandžiau patekti į jo veikalo „Penki stulpai turgaus aikštėje“ anglų kalba pastatymą. Bet, kaip ir daugeliui kitų aktorių — nepavyko. Vėliau ieškojau progų pastatyti vieną ar kitą jo veikalą, bet šiam tikslui nesusidarydavo tinkamų aplinkybių. Gerokai vėliau, man pradėjus dirbti su Los Angeles Dramos sambūriu, gavau teisę pasirinkti, ką aš noriu. Pirmiausia pastaciau porą iš Lietuvos gautų veikalų. Paskui prisiminiau, kad aš nesu įvykęs savo ankstyvesnės svajonės. Tai yra Algirdo Landsbergio veikalo pastatymo. Kadangi čia jau buvo statyti „Penki stulpai turgaus aikštėje“, „Onos veidas“, „Paskutinis piknikas“, tai aš pasirinkau „Vėjas gluosniuose“, kuriuo aš buvau jau senokai susižavėjęs.

— Ar Jums yra žinoma, kad yra to paties autoriaus kita drama versija. Būtent „Gluosniai vėjuje“?

— Taip, taip... Aš net svairčiau, kuri veikalą man reikėtų pastatyti. Iš tikrųjų būtų nepaprastai idealu iš karto pastatyti abu veikalus. Pas mus tai atlikti neįmanoma, bet manyčiau, kad Lietuvoje kokia nors grupė galėtų pastatyti šiuos abu veikalus. Manyčiau, kad publikai būtų labai įdomu pamatyti tuos veikalus lygiagrečiai ir patirti Algirdo Landsbergio kalbos grožį, jo lyriškumą ir t.t. Jo sukurti charakteriai, sakyčiau, atsispindi mumyse. Kitaip tariant, Algirdas Landsbergis tuose veikaluose kalba apie mus pačius.

— Jūs tikriausiai pirma pasirinkote veikalą, o paskui pradėjote rūpintis aktorių sudėties sudarymu.

— Be abejonės. Aš manau, kad visi mūsų režisieriai JAV, Kanadoje ar kur kitur pirmiausia suranda sau patinkamą veikalą ir paskui pradeda sielotis vaidintojų sudėties sudarymu. Aš, pavyzdžiui, buvau net „apkaltintas“, kad atėjęs į bažnyčią per daug dairausi į žmones. Mat ateidamas į mūsų bažnyčią, ieškodavau žmonių veikalo pastatymui. Aš mat norėjau praplėsti mūsų sambūrio narių skaičių. Nors pradžioje atrodė, kad darbas bus neįmanomas, bet paskui visas palyginti, neblogoi susitvarkė.

Mes dabar savo tarpe turime daug jaunų žmonių. Yra vienas iš Argentinos. Jam teko pagrindinis

Scena iš Los Angeles sambūrio pastatytos Algirdo Landsbergio pjesės „Vėjas gluosniuose“ spektaklio šių metų vasario 19-20 dienomis Los Angeles: Nestoras Ruplėnas (Kazimieras) ir Virgilijus Kasperavičius (Karalius). A. Čepulio nuotrauka

Los Angeles Dramos sambūrio „Vėjas gluosniuose“ spektaklio: Ema Dovydaitytė (Kunigunda) ir Amandas Ragauskas (Kristupas Vyšniauskas). A. Čepulio nuotrauka

vaidmuo. Kai kas iš žiūrovų atkreipė dėmesį, kadangi jis turi truputį lotynišką akcentą. Pradžioje tas akcentas buvo labai ryškus. Ilgainiui pasikeitė. Pas mus yra daug jaunų žmonių, gimusių Amerikoje. Tik du iš mūsų žmonių yra gimę Lietuvoje. Su gimusiais už Lietuvos ribų teko gerokai padirbėti.

— Turbūt sudaryti tą vaidintojų sudėtį buvo nelengva?

— Niekuomet nėra lengva tą darbą atlikti. Ypačiai čia. Nežinau, kaip yra Čikagoje. Gal pas Jus truputį lengviau? Čikagoje juk gyvena labai daug lietuvių. Čia, Kalifornijoje, mes esame labai išsiskirstę po plačias apylinkes. Visiems tenka labai ilgai važinėti į repeticijas. Todėl darbas pasidaro sunkus. Susidaro nemažai vargo repeticijų nustatymui.

— Girdėjau ir skaičiau laikraščiuose, kad Los Angeles „Vėjas gluosniuose“ pastatymas pavyko ir Jūs susilaukėte teigiamų atsiliepimų.

— Mes esame nepaprastai patenkinti. Susilaukėme nuosirdžių aplodismentų. Tiesiog ovacijų. Mane labai gerai nuteikė žiūrovai, kurių tarpe buvo nemažai silpnai kalbančių lietuviškai.

Aš žinau, kad Čikagoje gyvena

daug lietuvių. Žinau, kad Jūsų gyvenamame mieste veikia lituanistinės mokyklos, jaunimo organizacijos. Todėl tikiuosi, kad jūsiškiai atkreips dėmesį. Mes tikimės, kad Čikagoje netrūks nei vyresnio, nei jaunesnio amžiaus žiūrovų.

Turiu pasakyti, kad šio veikalo literatūrinė kalba yra nuostabiai graži. Veikalas yra labai gerai parašytas. Visi tie, kurie gėrisi lietuvių kalbos grožiu, turėtų sugužėti į Jaunimo centrą.

— Kaip Jūs vertinate mūsų sceninius pasireiškimus Amerikoje? Ypač pastangas suburti ir išlaikyti vaidintojų grupes, dramų sambūrius?

— Sakyčiau, kad tai yra gyvybiškai reikalingos pastangos. Aš esu dirbęs rytuose. Gyvenau Waterbury, Connecticut, iki 1965 metų. Su Waterbury veikusia grupe esame aplankę visą rytų pakraštį. Liko gražių ir vertingų prisiminimų. Aš manyčiau, kad lietuvių kultūrininkai turėtų nepaprastai rūpintis, kad tokie vienetai galėtų išsilaikyti. Manau, kad tokių grupių išsilaikymas yra mūsų gyvybės požymis. Tiesa, yra manančių, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę, galima pasikviesti geriau išprususių menininkų, dainininkų,

aktorių ir t.t. To aš nenorėčiau pripažinti. Mes turime puoseleli, turime stengtis, kad tokie vienetai gyvuotų ir išsilaikytų.

— Sakykite, kaip jūsiškiai vertina gastroles. Va, kad ir dabartinę kelionę į Čikagą?

— Labai entuziastingai. Aš jiems anksčiau sakiau, kad veikiausiai mums nepavyks su šiuo veikalu aplankyti kitus miestus, kadangi vis dėlto savo apimtimi tai yra beveik monumentalinis veikalas. Kai sužinojome, kad „Margutis“, Jūsų asmenyje, sutiko mus pakviesti, tai labai nudžiugome. Žinoma, rengiantis kelionei, iškyla įvairių problemų. Tačiau entuziazmo mūsų tarpe yra sukaupu.

— Tesusidaro tokia pat nuotaika ir Čikagoje!

— Tikiuosi, tikiuosi. Raginkite visus atsilankyti į rengiamus spektaklius. Lauksime visų. Aš dar norėčiau priminti, kad mūsų tarpe yra čikagiečiams daug nepažįstamų. Kazimiero vaidmenį atlieka Nestoras Ruplėnas, anksčiau gyvenęs Buenos Aires. Anglų vaidina Povilas Gražulis, gyvenęs Detroit'e; Karalių — Virgilijus Kasperavičius iš Cleveland'o. Didiką vaidinantis Virgilijus Kasputis yra turbūt iš rytinio pakraščio. Amandas Ragauskas, kuris atlieka Kristupo Vyšniausko vaidmenį, yra iš Lietuvos. Tauras Radvenis, kuris atlieka Petro Jasaičio vaidmenį, berods, yra gimęs Los Angeles. Aldonos vaidmenį atlieka buvusi čikagietė Sigutė Mikutaitytė. Taipgi yra Ema Dovydaitytė — vaidinanti Kunigundą. Gi Onutę vaidina mano dukra, Daina Žemaitaitytė.

— Linkime Jums geros kelionės ir tariame iki malonaus pasimatymo lietuviškoje Čikagoje!

Algirdo Landsbergio dviejų veiksmų pjesės „Vėjas gluosniuose“, statomos Los Angeles Dramos sambūrio, spektakliai bus gegužės 21 ir 22 dieną Jaunimo centre, Čikagoje.

A. Čepulio nuotrauka

Iš Hugo von Hofmannsthal (1874-1929)

poezijos

PAVASARIO VĖJAS

Pavasario vėjas,
į darbą paleistas,
po šviesias alėjas
taip nuostabiai švaistos.

Kur verksmą išgirdo,
ten pasilingavo,
kitur mostu tvirtu
plaukuos išigavo.

Čia žemėn paskleides
akacijų žiedus,
ten kaistantį veidą
gaivino palietęs.

Prakukusias lūpas
paliești vos spėjus,
virš dirvų jau supos,
atgyt joms pradėjus.

Lyg raudantis tonas
pro fleitą praskrido,
pro žarą raudoną
tamson jis nuklydo.

Per kambarius skriejo,
kai šnabžda jie naktį,
ir lenkdamos spėjo
užtemdyti dagtį.

Pavasario vėjas,
į darbą paleistas,
po šviesias alėjas
taip nuostabiai švaistos.

Per šviesias alėjas
pralėkt pasikėlęs,
mums atnešė vėjas
glaudžiuosius šešėlius.

Ir kvapą malonų
jis mums dovanojo:
nuo vakar nakties jau
pasklida čia jojo.

KELIONĖS DAINA

Mus užgriauti rieda uolos,
mus prigirdyt verčias vandenys,
mus pagrobt sparnais sunkiaisiais
paukščiai skrenda...

O žemai yra šalis,
kaip jaunystė, ten nusivirė
spindi vaisiai ežeruos...

Marmuras ir rentinys,
iš gėlių lankoj išnirė,
dvelkia vėjai kaip pietuos...

NUODĖMINGO GYVENIMO PUOTA (Fragmentas)

Kiek džiaugsmo, kaip liejasi dainos!
Kaip smuikų aidai ir žavi ir mainos!
Kaip žvilgsniai visų džiugiai spinduliuoja!
Kaip meiliai glaudžiasi du mylimuoju!

Džiaugsmingai, gyvai,
Žavingai, laisvai
Sau sukas ratelis,
Pasaulio ratelis. —
Tik džiaugtis negali
Mano širdis,
Man taip baugu...

Tamsus, dangaus pakrašty
Debesis kyla, slenka,
Ir pro jį gali pamatyti
Išpėjančią Viešpaties ranką...
Tik mano akys, tik jis tai mato,
Tik mano rūpestis viską, viską suprato...
Kazkas tamsiąją naktį užgožė
Ir jau nepaleidžia manęs,
Lydi lyg duslus varpo aidas,
Eina drauge per pavasario grožį,
Ir girdžiu pro triukšmingas vilnis:

Aš mačiau gyvenimą klaidiai palaidą!
Aš mačiau gyvenime mirties sėklą pasėtą
Ir kalčių jūrą, kuri iš gyvenimo liejas,
Aš mačiau, kaip nuodėmės vilnys trankos,
Kurias mes sukėlėme patys,
Nes buvom suprasti kitus nepaslinkę,
O ir kiti liko mūsų nesupratę...

Vertė ALFONSAS TYRUOLIS.

Hugo von Hofmannsthal (1874-1929) — austrų poetas, dramaturgas. Tėvas Čekijos žydų kilmės, motina sudėtė. Studijavo teisę, vėliau romantiką. Nuo 1901 metų atsidėjo vien rašytojo darbui. Su Rainer Maria Rilke ir Stefan George prisidėjo prie naujosios vokiečių poezijos atnaujinimo. Jo lyrika, kuriai įtakos turėjo prancūzų simbolistai, gana subtilios formos, impresionistinio bei neoromantinio atspalvio. Jo drama „Bokštas“ (1923) susisiečia su Lietuvos istorija. Antrame tos dramos variante (1925) Didysis Lietuvos kancleris atlieka svarbias valstybines pareigas: nusodina nuo sosto senąjį karalių Bazilijų ir įsodina jo persekiotą sūnų Sigismundą (Žygimantą), kaip simbolį naujosios Europos tvarkdario, kurį betgi nužudo iš Rusijos kilusi čigonė. Savo testamente Hugo von Hofmannsthal prašė palaidojamas pasauliečio tretininko rūbuose. Šimet suėjo 120 metų nuo jo gimimo.

A. T.

Los Angeles Dramos sambūrio nariai po Algirdo Landsbergio pjesės „Vėjas gluosniuose“ spektaklio Los Angeles: (iš kairės) Tauras Radvenis, Daina Žemaitaitytė, Virgilijus Kasputis, Nestoras Ruplėnas, Virgilijus Kasperavičius, Povilas Gražulis, Sigutė Mikutaitytė, režisierius Algimantas Žemaitaitis, Amandas Ragauskas, Ema Dovydaitytė. A. Čepulio nuotrauka

Dallininkas Stasys Eldrigevičius prie vieno iš savo darbų, viduryje — dallininkė Henrieta Vepšienė, dešinėje — Dalia Šlenienė, Lietuvių dailės muziejaus Lemont, Illinois, direktorė. Vytauto Vepšo nuotrauka

Stasio Eldrigevičiaus kūriniai šiuo metu yra eksponuojami parodoje „Chicago International Art Exposition 1994“, vykstančioje Navy Pier patalpose, 600 East

Grand Avenue, Chicago, Illinois, 60611. Paroda, prasidėjusi gegužės 12 dieną, vyksta iki gegužės 16 dienos.

